

Miran Aplinc

Miran Aplinc je diplomiral na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru in leta 2017 doktoriral na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani z disertacijo o gospodarskem in socialnem razvoju Šoštanja. Od leta 2009 je zaposlen kot muzejski svetovalec v Muzeju Velenje, kjer raziskuje tehniško kulturno dediščino usnjarstva in lokalno zgodovino Šoštanja ter Šaleške doline. Je urednik, recenzent ter avtor znanstvenih monografij in člankov.

OD LESENE IGRAČE DO ŠOŠTANJSKE INDUSTRIJE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Uvod

Drugačna družbena ureditev ob koncu druge svetovne vojne je med drugim tudi v gospodarskem življenju Slovencev prinesla korenite spremembe. Leta 1945 se je na Slovenskem končalo obdobje klasičnega, tržno usmerjenega podjetništva. Nova oblast je podržavila vsa pomembna podjetja, spremenila gospodarsko ureditev in nove pogoje delovanja podjetij itn. S tem ni bilo več naklonjenosti individualni pobudi in zasebnemu podjetništvu. Uzakonjeno je bilo državno gospodarsko podjetje, katerega proizvajalna sredstva so bila popolnoma v lasti države. Nova oblast je tudi obrtnikom odvzela večino premoženja,

ki je prešlo v državno last. Tipičen primer takšnega podjetja, ki je bilo nacionalizirano aprila 1948, čeprav je bilo dejansko obrtna delavnica in ne industrijsko podjetje, je bila tudi obrtna delavnica Milana Horvata iz Šoštanja.

Večino obratov je prevzela Obnovitvena zadruga Šoštanj, medtem ko so leta 1946 nastala krajevna podjetja pod KLO Šoštanj ali OLO Šoštanj. Obrtništvo je bilo organizirano v proizvajalne zadruge in nastalo je veliko okrajnih in občinskih obratov, med njimi: Invalidsko podjetje Šaleška lesna galanterija, Šoštanj; Tovarna igrač Oskar Steinbach iz Šoštanja; Tovarna igrač Novo mesto, skrajšano TIN; Tovarna otroške konfekcije Šoštanj; Šoštanjska industrija konfekcije, gumbov in galanterije Šoštanj, skrajšano ŠIK, itn. V kasnejših letih so nekatera med njimi prenehala delovati ali so ob prestrukturiranju dobila nova poimenovanja.

»Umetnostno lesna obrt in žgano slikarstvo Milan Horvat«

V času pred drugo svetovno vojno je v Šoštanju med ostalimi obrtnimi dejavnostmi delovala Umetnostno lesna obrt in žgano slikarstvo Milan Horvat. Po podatkih iz časopisja segajo začetki tega zanimivega obrtnika v leto 1932, ko je deloval še na Cerkveni ulici 4 na Jesenicah.[1] V tem železarskem mestu je že od leta 1920 deloval Karol Višnar, lastnik obrti »Prvi jugoslovanski atelje za moderno žgano slikarstvo, Jesenice«.[2] Karol Višnar se je udeleževal obrtnih razstav (Pokrajinska obrtna razstava v Mariboru 1922,[3] Industrijska obrtna razstava v

1 *Jutro*. 8. september 1932, l. 13, št. 209, str. 9; *Jutro*. 24. marec 1932, l. 65, št. 68, str. 4; *Slovenski narod*. 31. december 1934, l. 67, št. 294, str. 3; *Slovenec*. 1. januar 1936, l. 64. št. 1a, str. 21.

2 *Seznam industrijskih in večjih obrtnih podjetij v okraju Zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani*, str. 78; *Slovenec*. 16. oktober 1929, l. 57, št. 236, str. 3; *Podrobni seznam industrije, trgovine in obrti v Dravski banovini Jugoslavija*, str. 86.

3 *Tabor*. 7. oktobra 1922, l. 3, št. 227, str. 4. Zlato kolajno in častno diplomo je prejel Drago Višnar, žgano slikarstvo Jesenice.

Mariboru 1924)[4]. V časopisu *Slovenec* iz leta 1922 najdemo zanimiv zapis o prihodnosti tovrstne obrti: »*Kar se pa žganega slikarstva tiče, bi bilo želeti, da bi se ta umetnost tudi v Jugoslaviji bolj razvila ter da bi bila sčasoma tako razvita, kakor je na Francoskem in Nemškem.*«[5] Tudi leta 1932 najdemo v časopisu *Slovenec* članek na temo Ljubljanskega velesejma: *»Nova panoga domače proizvodnje je tudi takozvano žgano slikarstvo. Proizvodi se odlikujejo tudi po kakovostni izdelavi.«*[6]

Oglas (Jutro. 11. september 1932, l. 13, št. 212, str. 16)

Oba podjetnika, Milan Horvat od leta 1932, sta se redno udeleževala obrtnih razstav in svoje izdelke oglaševala v časopisju.[7] Milan Horvat je bil dejaven tudi v stanovski obrtni organizaciji. Na velikem obrtniškem zborovanju v Ljutomeru, ki ga je sklicala Zveza obrtnih društev Dravske Banovine in Obrtno trgovsko društvo v Ljutomeru, na katerem je bil predsedujoči prav Milan Horvat, so razpravljali o novem obrtnem zakonu, socialni in davčni zakonodaji itn.[8]

Likovne predloge za igrače, ki jih je izdeloval Milan Horvat, je ustvarila arhitektka Duška Šantl, ki je s tem *»uveljavila likovno in estetsko povsem nov tip malega lesenega izdelka.«*

4 *Slovenski narod*. 28. avgusta 1924, št. 196, str. 4.

5 *Slovenec*. 24. september 1922, l. 50, št. 209, str. 3.

6 *Slovenec*. 7. junij 1932, l. 60, št. 128, str. 2.

7 *Jutro*. Oglas, 11. september 1932, l. 13, št. 212, str. 16; *Slovenec*. 19. junij 1932, l. 60, št. 139, str. 10; *Slovenec*. 10. julij 1932, l. 60, št. 155a, str. 10; *Jutro*. 31. december 1933, l. 14, št. 304, str. 41.

8 *Jutro.* Veliko obrtniško zborovanje v Ljutomeru, 24. marec 1932, l. 13, številka 70, str. 2.

Tako leta 1934 v časopisu *Jutro* najdemo zapis: *»Čas je, da bi kulturno in nacionalno dragoceno blago že vendar izpodrinilo ves kič, ki ga uvažajo naši trgovci iz inozemstva, ki ga zlasti za praznike radi kopičijo v svojih izložbah.«*[9]

Kot uveljavljen žganoslikar je Milan Horvat, morda tudi zaradi bližnje konkurence, leta 1938 prišel v Šoštanj in 20. marca tega leta odprl podjetje,[10] v katerem so izdelovali drobne predmete in igrače iz lesa.[11] V tej obrti je našlo zaposlitev devet delavcev in vajencev.[12] V oglasih v *Obrtnem vestniku* v letih 1939, 1940 in 1941 je svojo obrt oglaševal kot »*Horvat Milan, umetnostno lesna industrija, spominki, dekorativni predmeti, igrače itn.«*[13] V podjetju so igrače izdelovali po naročilu, vendar svoje trgovine niso imeli.[14] Horvat je izdeloval estetske lesene igrače z živalskimi motivi, lesene otroške vozičke s »strehco« iz blaga (stranice so bile lesene in pobarvane ter okrašene z motivi), drobno pohištvo za igranje otrok (spalnica, nočne omarice, mizice s predalčki, peč), lesene konjičke – gugalnike, trinožne stolčke, mizice, vaze, lesene krožnike, lesene nože za odpiranje kuvert, pajace na poteg, šatulje za cigarete in *servetnike* (podstavke za namizne prtičke). Nekatere igrače so delovale tako, da je bil gibljivi del pritrjen z vzmetjo, da se je premikal, medtem ko je otrok igračo na kolesih vlekel za sabo.[15]

---

9 *Jutro*. 10. december 1934, l. 15, št. 50, str. 3; *Jutro*. 5. december 1934, l. 15. št. 279, str. 5.

10 *Celjski zbornik*. 1991, l. 27, št. 1, str. 152–153.

11 *Jutro*. 19. marca 1938, l. 19, št. 66, str. 17; *Obrtni vestnik*. 1. junij 1938, l. 21, št. 11, str. 4.

12 Hudales, Kljajič in Ravnikar, *Šaleška dolina v XIX. in XX. stoletju*, str. 319.

13 *Obrtni vestnik*. 1. januar 1939, l. XXII, št. 1, str. 12; *Obrtni vestnik*. 1. januar 1940, l. XXIII, št. 1–2, str. 8; *Obrtni vestnik*. 1. januar 1941, l. XXIV, št. 1–2, str. 11

14 Ustni vir: Malvina Jamnik, julij 2024. Zapis hrani avtor.

15 Ustni vir: Malvina Jamnik, julij 2024. Zapis hrani avtor.

Oglas (Obrtni vestnik. 1. januar 1940, l. 23, št. 1–2, str. 8)

Horvat je že pred vojno sodeloval z mizarji iz Šoštanja in okolice, ki so zanj izdelovali lesene polizdelke. To so bili Stroinig, Perovec, Jože Lampret, ki je imel delavnico v bližini Glavnega trga, Hauke, Volavšek na Metlečah, Srebre in drugi trgovci z lesom iz okolice.[16] V Lukmanovi hiši v Šoštanju je bila delavnica za poslikavo in žganje na les.[17] V mizarski delavnici »pri Volavšeku« na Metlečah je delovalo Horvatovo podjetje od aprila leta 1938, ko je Fanika Volavšek prostore in mizarske stroje dala v najem Milanu Horvatu. Kasneje je zapisala: *»Najemnino mi je ves čas v redu plačeval, tako da sem primerno vzdrževala svojo družino.«*[18] 20. marca 1938 se je v Horvatovi obrtni delavnici zaposlila Milka Čuden in tam kot pomožna delavka delala do 1. januarja 1941, ko je pri njem stopila v uk.[19]

Horvatovo podjetje je delovalo tudi v času okupacije. Leta 1942 je gestapo aretiral Milko Čuden in odpeljana je bila v celjske zapore. Po nekaj tednih se je vrnila, vendar ji je bilo prepovedano bivanje v Šoštanju, zato je morala leta 1943 na delo v Avstrijo. Pri Horvatu so delali tudi Pepca Kojc in Franc Uranjek

16 Ustni vir: Ivan Zaveršnik, september 2024. Zapis hrani avtor.

17 Ustni vir: Malvina Jamnik, julij 2024. Zapis hrani avtor.

18 SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/53, Prošnja za vrnitev strojev, 20. januar 1953.

19 Zasebni arhiv Vlada Vrbiča: Potrdilo, 27. september 1947; Potrdilo o trajanju učenja, 1. februar 1946; Zapisnik, 21. maj 1954.

ter kot mizar tudi Martin Zaveršnik, ki je bil kmalu vpoklican v nemško vojsko, v kateri je padel.[20] Leta 1943 je bil zaprt tudi Milan Horvat, proizvodnja je bila ustavljena in delo so izgubili vsi delavci.[21]

Šoštanj po drugi svetovni vojni

Konec vojne je prinesel drugačno družbeno ureditev in v gospodarskem življenju Slovencev je prišlo do korenitih sprememb. Nova oblast je podržavila vsa pomembna podjetja, spremenila gospodarsko ureditev in nove pogoje delovanja, novo razvojno politiko itn.

Sprememba politične oblasti je prinesla tudi industrializacijo Slovenije. Leta 1945 se je na Slovenskem končalo obdobje klasičnega, tržno usmerjenega podjetništva. Za individualno pobudo in zasebno podjetništvo ni bilo več naklonjenosti. Proizvajalna sredstva državnih gospodarskih podjetij so bila popolnoma v lasti države.[22] Podržavljanje premoženja je pomenilo zaplembe premoženja, temu sta sledili agrarna reforma[23] in nacionalizacija. Vse to bi omogočilo nastanek večjih industrijskih podjetij.[24]

V republiki Sloveniji je bilo do decembra 1946 z zaplembami razlaščenega in podržavljenega okoli 70 % vsega kapitala, investiranega v industrijo. Po izvedbi druge nacionalizacije, aprila 1948, je v zasebni lasti ostalo samo še 6 % v industrijo vloženega kapitala. Tudi na Celjskem je bilo z zaplembami v letih 1945–1946 razlaščenega najmanj 70 % vsega v industrijo vloženega kapitala; a verjetno je bil ta odstotek še večji, saj so bila z zaplembami na Celjskem razlaščena in podržavljena

20 Ustni vir: Ivan Zaveršnik, september 2024. Zapis hrani avtor.

21 Vrbič, *Sto Zaleščanskih portretov,* str. 188–189.

22 Lorenčič in Prinčič, »Slovenska industrija od nastanka do danes«, str. 47–48.

23 Zakon o agrarni reformi, 23. avgust 1945, po katerem so bila razlaščena veleposestva, banke, podjetja, delniške družbe, posest cerkve itn.

24 Prvi zakon o nacionalizaciji 5. decembra 1946, drugi zakon 28. aprila 1948 in tretji 26. decembra 1958.

dejansko vsa večja in pomembnejša industrijska podjetja. Medtem ko je bilo z nacionalizacijo decembra 1946 na Celjskem razlaščenih tudi nekaj pomembnejših industrijskih podjetij, so bila z nacionalizacijo aprila 1948 razlaščena in podržavljena izključno majhna podjetja,[25] med katerimi jih je večina imela obrtni in ne industrijski značaj.[26] Tipičen primer takšnega podjetja, ki je bilo nacionalizirano aprila 1948, čeprav je bilo dejansko obrtna delavnica in ne industrijsko podjetje, je bila tudi obrtna delavnica Milana Horvata iz Šoštanja. Čeprav je bilo Horvatovo podjetje registrirano kot obrtno podjetje, je bilo proglašeno za industrijsko podjetje oziroma za tovarno in kot takšno tudi nacionalizirano.[27] Večino obratov je prevzela Obnovitvena zadruga Šoštanj, medtem ko so leta 1946 nastala krajevna podjetja pod KLO Šoštanj.[28] Obrtništvo je bilo organizirano v proizvajalne zadruge in nastalo je veliko okrajnih in občinskih obratov.

Po vojni je bil ustanovljen okraj Šoštanj–Slovenj Gradec s sedežem v Šoštanju. Pred koncem leta 1945 je bil Slovenj Gradec priključen Mariborskemu okrožju, Šoštanjski okraj pa je bil 8. avgusta 1945 razdeljen na 42 krajevnih ljudskih odborov in je spadal v okrožje Celje. 2. marca 1946 je nastal Šaleško-Savinjski okraj s sedežem v Mozirju.[29]

V KLO Šoštanj je bil tehnični referent Oskar Steinbach. Kot je zapisal, je bil upravnik Ekonomije MLO v Šoštanju, ki je

---

25 Uradni list LRS, št. 18. – 2/8. IV, 1948, str. 179. *»Na osnovi 19. točke 4. člena zakona o Prezidiju Ljudske skupščine LRS in na osnovi 11. točke 1. člena zakona o dopolnitvah in spremembah zakona o nacionalizaciji privatnih gospodarskih podjetij izdaja Prezidij Ljudske skupščine LRS na predlog vlade LRS ukaz, da se na področju Slovenije proglašajo kot podjetja, pomembna za zvezno ali republiško gospodarstvo.«*

26 *Celjski zbornik*. 1991, l. 27, št. 1, str. 152–153.

27 *Celjski zbornik*. 1991, l. 27, št. 1, str. 152–153.

28 Kljajič, »Velenje po letu 1945«, str. 371.

29 Kljajič, »Velenje po letu 1945«, str. 371.

bila ustanovitelj več podjetij za oskrbo prebivalstva.[30] To sta bili dve čevljarski zadrugi, Okrajna pekarna v Šoštanju, Invalidsko podjetje Šaleška lesna galanterija Šoštanj, Tovarna otroške konfekcije in gumbov ter Tovarna igrač, ki je delovala v prostorih predvojne hmeljarne v Šoštanju. Kot upravnik je prevzel upravo omenjenih gospodarskih podjetij.[31]

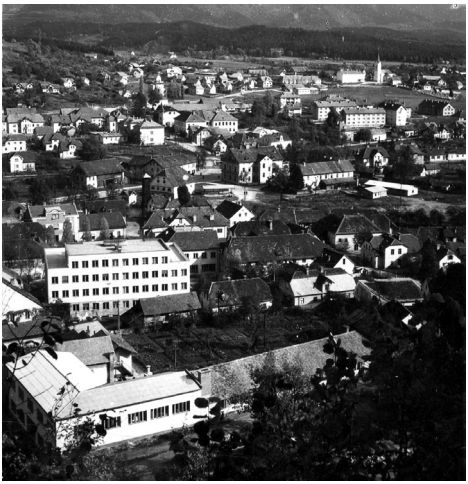

Šoštanj v povojnih letih. (Knjižnica Velenje)

Umetnostno lesna obrt in žgano slikarstvo Milan Horvat po drugi svetovni vojni

Obrtna delavnica Umetnostno lesna obrt in žgano slikarstvo Milan Horvat je po vojni v drugačnih pogojih sicer delovala, vendar omejeno zaradi pomanjkanja delovne sile. Pri Horvatu so najprej dobili zaposlitev delavci, ki so s tovrstnim delom že imeli izkušnje, med drugim tudi že omenjena Milka Čuden, ki je leta 1946 opravila pomočniški tečaj na strokovni nadaljevalni

30 SI_ZAL_LJU/465/80-179/PO127; SI_ZAC/0610/010/00020, Registracije državnih gospodarskih podjetij Šoštanj.

31 SI_ZAC/0201/2676/48/MLO Šoštanj, Odpoved službe, 30. november 1948.

šoli v Šoštanju.[32] Šoštanjčan Miloš Volk je od 10. oktobra 1945 kot administrator delal v mizarskem delu Horvatove obrtne delavnice.[33] Leta 1946 je v *Slovenskem poročevalcu* mogoče najti oglas Milana Horvata za delo delavca strugarja, rezbarja in slikarja za žgano slikarstvo.[34] Odziv je bil dober in delo so dobili: Štefka Koradej, Jožefa Novak, Anica Gregorc, rezbar Tone Arnold in Viktor Kojc, ki je pri Horvatu opravljal učno dobo. Kojc je detajle lesene igrače izžigal s pirografom, medtem ko so jih sodelavke barvale in lakirale.[35] Tam naj bi delal tudi Ivan Urek, *»ki je žgal«*.[36] Oglas s podobno vsebino je znova mogoče najti v *Ljudski pravici* iz leta 1947.[37] Po drugi svetovni vojni so pri Horvatu delali Elica Nagode, Branko Primožič in čevljar Ivan Jevšnik, ki je delal pri razrezovanju delov za konjičke gugalnike. Ko je bila kasneje ustanovljena čevljarska delavnica OLO Šoštanj, je tam delo kot izučeni čevljar dobil tudi Jevšnik.

Žig Milana Horvata (zasebni arhiv Vlada Vrbiča: Potrdilo, 27. september 1947)

32 Ustni vir: Ivan Zaveršnik, september 2024. Zapis hrani avtor.

33 Muzej Velenje (MV): Delovna knjižica Miloša Volka.

34 *Slovenski poročevalec*. 30. marec 1946, l. 7, št. 76, str. 8.

35 Ustni vir: Malvina Jamnik, julij 2024. Zapis hrani avtor; Muzej usnjarstva na Slovenskem (MUS), Fond družine Kojc. Prepis vseh zaposlitev. Viktor Kojc je bil pri Milanu Horvatu zaposlen od 27. avgusta 1945.

36 Ustni vir: Ivan Zaveršnik, september 2024. Zapis hrani avtor.

37 *Ljudska pravica*. Oglas, 8. junij 1947, l. VIII, št. 132, str. 7.

Ivan Zaveršnik se spominja, da je kot otrok videval konjsko vprego z vozom, s katerim je Milan Horvat pogosto obiskoval okoliške sejme. Tam je postavil posebej za to priložnost narejen »štant« (stojnico), vendar svoje trgovine z igračami tudi po vojni ni imel, saj so večinoma delali po naročilu. Večkrat se je oglasil tudi v šoli in vrtcu, da bi predstavil in prodal svoje igrače.[38]

Zaradi povpraševanja je Milan Horvat sodeloval tudi s šoštanjskimi mizarji, ki so zanj izdelovali lesene polizdelke – cokle z usnjenimi pasovi, okvirje za slike itn. To so bili Stroinig, Perovec, Lampret, ki je imel delavnico v bližini Glavnega trga, Hauke,[39] Žmavc,[40] Volavšek v gospodarskem poslopju na Metlečah,[41] Srebre, kjer so izdelovali tudi majhne krste, namenjene umrlim otrokom, in trgovci z lesom iz okolice. Po pričevanju Ivana Zaveršnika je v tem času zanj posredno delalo okrog 40 ljudi, večinoma zaposlenih pri drugih obrtnikih.[42]

Oglas (Ljudska pravica. 8. junij 1947, l. 8. št. 132, str. 7)

38 Ustni vir: Ivan Zaveršnik, september 2024. Zapis hrani avtor.

39 Nacionalizirano 1946.

40 Nacionalizirano 1946.

41 Ustni vir: Mojca Čebul, september 2024. Zapis hrani avtor.

42 Ustni vir: Ivan Zaveršnik, september 2024. Zapis hrani avtor.

Umetnostno lesna obrt in žgano slikarstvo Milan Horvat je delovala do 28. aprila leta 1948, ko je bila nacionalizirana.[43] Prevzem sta izvršila začasni upravnik podjetja Oskar Steinbach in Jelka Rifel, nameščenka planske komisije pri OLO Mozirje. Ob prihodu komisije Milan Horvat ni bil prisoten, zato sta ga v odsotnosti zastopala administrator Miloš Volk[44] in knjigovodkinja Fani Lukman. Po pregledu blagajne so opravili popis prostorov, inventarja, strojev in zalog. Na dan prevzema je bil bančni saldo 204.984,32 din, v skladišču je komisija popisala 4.615 končanih izdelkov in 2.687 polizdelkov. Nacionalizirane so bile le premičnine, to je stroji in naprave ter orodja in potrošni material.[45] Že ob prevzemu so dilemo predstavljali stroji, ki so bili v lasti Fanike Volavšek in delavca rezbarja Antona Arnolda.[46]

V času prestrukturiranja podjetja Invalidsko lesno podjetje Šaleška lesna galanterija Šoštanj je Frančiška Volavšek 20. januarja 1953 v prošnji za vrnitev njenih strojev med drugim zapisala: *»Nacionalizacija je bila prenagljena, ker se ni upošteval obseg in način poslovanja, ampak verjetno le osebni interes posameznika. /.../ s Hrovatom sva bila verjetno le žrtvi premišljenega maščevalnega dejanja gotovih oseb, ki so bile osebno zadoščene, niso pa koristile skupnosti.«*[47]

Zanimivo je, da je bil Svet za gospodarstvo OLO Šoštanj soglasen, da se stroji, ki so bili nekdaj last Frančiške Volavšek, izločijo iz nacionalizacije. V poročilu so zapisali, da sta Milan Horvat in Anton Arnold za delo sposobna, medtem ko Frančiška Volavšek za težja dela ni sposobna in ji manjše

---

43 *Svobodna Slovenija*. 15. september 1948, l. 6, št. 18. str. 3; *Slovenski poročevalec*. 11. junij 1948, l. 9, št. 138, str. 4.

44 *Naš čas*. V spomin ob 90-letnici, 1. oktober 1992, št. 39, str. 12. Leta 1945 je Miloš Volk postal okrajni fiskulturni referent. Kmalu se je zaposlil kot administrator pri podjetju Milan Horvat Umetnostno lesna obrt in žgano slikarstvo Šoštanj, kjer je bil do nacionalizacije leta 1948.

45 SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/53, Zapisnik, 18. maj 1948.

46 SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/1-53, Vknjižba lastninske pravice na nacionaliziranem premoženju.

47 SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/53, Prošnja za vrnitev strojev, 20. januar 1953.

posestvo ne zadostuje za preživljanje. Slednja je *»stroje in orodja začasno posodila Milanu Horvatu in je z nacionalizacijo močno prizadeta«*. Zaradi tega je Svet za gospodarstvo pri OLO Šoštanj predlagal, da se nacionalizirani stroji vrnejo lastnici, s čimer ji bosta omogočena dostojno preživljanje in dediščina njunih otrok.[48]

13. oktobra 1948 je Izvršni svet LRS v odgovoru na OLO Šoštanj glede prošnje Frančiške Volavšek za vrnitev njenih nacionaliziranih strojev odgovoril, da ni nobenih pravnih razlogov za vrnitev strojev, saj naj bi po 4. členu zakona o nacionalizaciji spadalo vse premoženje, ki ga je podjetje posedovalo ali uporabljalo, ne glede na to, da so bili objekti v podjetju last tretjih oseb. Pri tem so opozorili, da so omenjena sredstva v novonastalem invalidskem podjetju sestavljala osnovni del strojnega parka. Tako je pristojni organ v odgovoru Frančiški Volavšek med drugim zapisal: »*... z vrnitvijo bi bilo invalidskemu podjetju onemogočeno nadaljnje delovanje.«* Pristojni OLO Šoštanj pa naj prosilki, če je njen socialni status »kritičen«, priskoči na pomoč s službo socialnega skrbstva.[49]

Desetletje kasneje (leta 1963) je tudi Milan Horvat skušal dokazati, da je bilo njegovo podjetje dejansko obrtna delavnica in ne industrijsko podjetje, ter doseči razveljavitev nacionalizacije. V dopisu, ki ga je 26. avgusta 1963 poslal skupščini občine Velenje, je Horvat to utemeljeval z naslednjimi argumenti: *»Moja obrtna delavnica je bila umetnostno-žganoslikarska obrt, ne pa tovarna igrač, kakor je opisano v aktu za nacionalizacijo, objavljenem v Uradnem listu LRS št. 18-185/48. Da je bila moja delavnica res obrtnega značaja, dokazujem s pooblastilom za izvrševanje obrti žganega slikarstva, katero sem prejel od sreskega načelstva v Slovenj Gradcu 20. aprila 1938, ki ga prilagam.«* Kljub navedenim argumentom Horvatu ni uspelo, da bi mu

48 SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/1334/1-48, Vknjižba lastninske pravice na nacionaliziranem premoženju, 11. maj 1953.

49 SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/50/7-53, OLO Šoštanj, 13. oktobra 1953, Obvestilo, 16. oktobra 1953.

podjetje vrnili, še več, za nacionalizirano podjetje ni dobil nobene odškodnine ali akontacije za odškodnino.[50]

Invalidsko podjetje Šaleška lesna galanterija Šoštanj

Redka podjetja so po nacionalizaciji še ostala samostojna. V večini primerov so se nacionalizirana podjetja iste panoge združila v eno podjetje ali so se priključila večjemu podjetju. V nekaterih podjetjih je po priključitvi nacionaliziranega podjetja k drugemu podjetju njegova dejavnost zamrla. To se je zgodilo tudi z že omenjenim podjetjem Milana Horvata iz Šoštanja. Njegovo podjetje je bilo po nacionalizaciji priključeno k novoustanovljenemu Invalidskemu podjetju Šaleška lesna galanterija, Šoštanj.[51] Slednje je 1. julija 1948 z odločbo ustanovil Federalni odbor vojaških invalidov za Slovenijo v Ljubljani. Osnovna in obratna sredstva ob ustanovitvi niso bila opredeljena, podjetje, ki naj bi delovalo na industrijski način, je bilo ustanovljeno z namenom izdelovati lesene galanterijske, luksuzne okrasne predmete, posode itn. ter izvajanja mizarskih lesnostrugarskih del, trgovine na debelo in na drobno.[52] 21. septembra 1948 je Ministrstvo za komunalne zadeve LRS, Oddelek za organizacijo lokalnega gospodarstva, po 4. členu Uredbe o gospodarskih podjetjih invalidskih organizacij[53] potrdilo poimenovanje podjetja ter odobrilo pravila o organizaciji in delu podjetja.[54]

Dobroimetje nekdanjega Horvatovega podjetja je bilo evidentirano v višini 730.316,51 dinarja in knjiženo na novo

---

50 *Celjski zbornik*, 1991, l. 27, št. 1, str. 152–153; *Uradni list LRS*, št. 18. – 2/8. IV, 1948, str. 183, okraj Mozirje pod št. 25.

51 *Celjski zbornik*, 1991, l. 27, št. 1, str. 152–153.

52 SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/1334/1-48, Odločba o ustanovitvi Invalidskega podjetja.

53 Uradni list FLRJ 70/47-511.

54 SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/53, Odločba 21. september 1948.

ustanovljeno invalidsko podjetje.[55] Slednje je prevzelo vse stroje in naprave, orodja in druge materiale iz nekdanje Horvatove obrtne delavnice, vendar je bila kasneje proizvodnja lesene galanterije in igrač postopoma opuščena.[56]

Žig Invalidsko podjetje Šaleška lesna galanterija Šoštanj (MUS, fond družine Turk, Potrdilo o zaposlitvi)

Logotip Invalidsko podjetje Šaleška lesna galanterija Šoštanj (MUS, fond družine Kojc, Odpoved, 30. december 1953)

Z nacionalizacijo Horvatove obrtne delavnice so delo izgubili tudi vsi zaposleni. V *Celjskem zborniku* najdemo zapis iz leta 1991: *»V tem primeru je edini efekt nacionalizacije ta,*

[55] SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/1334, Temeljnica za knjiženje o priliki nacionalizacije dobro imetja tov. Horvat Milana Šoštanj, 28. april 1948; SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/1334/1-48, Vknjižba lastninske pravice na nacionaliziranem premoženju, 11. maj 1953.

[56] SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/1334, Temeljnica za knjiženje o priliki nacionalizacije dobro imetja tov. Horvat Milana Šoštanj, 28. april 1948.

da je bilo prej uspešno zasebno podjetje likvidirano«,[57] */.../ »... delavci pa so ostali na cesti.«*[58] Vendar vemo, da so nekateri med njimi kmalu dobili delo v novoustanovljenem invalidskem podjetju,[59] med njimi tudi Miloš Volk, ki je od 28. aprila 1948 delal tam kot administrator.[60]

Ivan Zaveršnik je povedal, da je Milan Horvat po nacionalizaciji ob precejšnjem osebnem nelagodju delal v omenjenem invalidskem podjetju.[61] Vendar je kmalu še z nekaterimi sodelavci (Zofko Zaveršnik, Pavlo Dular itn.) odšel v Tovarno igrač Novo mesto.[62]

Iz zasebnega arhiva Vlada Vrbiča je razvidna delovna pot Milke Čuden v Invalidskem podjetju Šaleška lesna galanterija Šoštanj. Okrog leta 1950 je v podjetju še obstajal poklic žganoslikarke, ki ga je opravljala Milka Čuden. Istega leta je dobila pohvalo za vestno delo in petkratno udarnico.[63] Leta 1950 se je v tem podjetju kot žganoslikar zaposlil tudi Viktor Kojc, ki je že novembra istega leta dobil *»pohvalo za požrtvovalno delo pri izvajanju planskih nalog podjetja*«, v katerem je delal do leta 1954.[64]

Kako je Invalidsko podjetje Šaleška lesna galanterija Šoštanj delovalo v naslednjih letih, razen nekaj podrobnosti, ni znano, vendar vemo, da se je v časopisju promoviralo tudi z zapisom *»Naši proizvodi so po svoji lepi izdelavi poznani po*

---

57 *Celjski zbornik*, 1991, l. 27, št. 1, str. 152–153.

58 Vrbič, *Sto Zaleščanskih portretov*, str. 188–189.

59 Opomba avtorja.

60 MV, Delovna knjižica Miloša Volka.

61 Ustni vir: Ivan Zaveršnik, september 2024. Zapis hrani avtor.

62 Ustni vir: Ivan Zaveršnik, september 2024. Zapis hrani avtor.

63 Zasebni arhiv Vlada Vrbiča: Pomočniški izpit, 1. februar 1946; Odločba, 27. november 1950; Pohvala, 26. november 1950.

64 MUS, Fond družine Kojc, Delovna pogodba 15. februar 1950, Pohvala 26. november 1950, Prepis vseh zaposlitev. Viktor Kojc je v Invalidskem podjetju delal do 31. januarja 1954.

vsej državi.«[65] Upravo podjetja je leta 1952 vodil direktor Zvonimir Vidic.[66] V tem času je podjetje zašlo v težave, pri čemer je ustanovitelj Glavni odbor ZVVI Slovenije v Ljubljani ugotovil, da invalidsko podjetje Šaleška lesna galanterija Šoštanj ni ustrezalo namenu za zaposlovanje in rehabilitacijo invalidov. Zaradi tega je bila 24. decembra 1953 predlagana »likvidacija« in predvidena v upravljanje drugi gospodarski organizaciji.[67]

Žig Lesno industrijski kombinat Šoštanj (MUS, fond družine Kojc, Prepis vseh zaposlitev, 27. december 1956)

Vemo, da je bilo to podjetje Okrajno mizarstvo Šoštanj,[68] kasneje tudi Lesno industrijski kombinat, skrajšano LIK. Na predlog podjetja Okrajno mizarstvo Šoštanj je bil 26. junija 1954 na naslovu Heroja Gašperja 1 ustanovljen Lesno industrijski kombinat Šoštanj, skrajšano LIK. Poslovni predmet podjetja je bil izkoriščanje gozdov, predelava lesa, prodaja ter izdelava vseh vrst pohištva, lesne galanterije, lesne volne, embalaže in lesnostrugarskih in žganoslikarskih izdelkov. Direktor je postal Anton Kotnik, računovodja pa Ivan Lesnik.[69]

---

65 MUS, Šaleška lesna galanterija Šoštanj, Potrdilo o zaposlitvi Štefanije Koradej; MUS, Enotni sindikati Jugoslavije, Članska izkaznica Štefanije Koradej, 1. december 1947.

66 SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/1334/1-48, Odločba o ustanovitvi invalidskega podjetja.

67 MUS, Šaleška lesna galanterija Šoštanj, Odpoved, 16/39, 30. december 1953.

68 MUS, Fond družine Kojc, Prepis vseh zaposlitev.

69 SI_ZAC/0610/007/002/004/00008/Okrajno mizarstvo Šoštanj.

V invalidskem podjetju je učno dobo po končani nižji gimnaziji začel tudi Jože Trpin,[70] ki je ravno leta 1954, v času prestrukturiranja, izgubil delo. Kasneje se je zaposlil v lokalnem kovinarskem podjetju, v katerem je nadaljeval učno dobo.[71]

Tovarna igrač Novo mesto, TIN

»Leta 1946 sem osnoval tovarno igrač v Šoštanju, sedaj TIN Novo mesto«,[72] je zapisal Oskar Steinbach.[73] Tudi v *Enciklopediji Slovenije* je mogoče najti zapis, da je Tovarna igrač Novo mesto nastala iz Tovarne igrač Oskar Steinbach iz Šoštanja in Ljubljane.[74] Novonastala tovarna igrač je svoje prostore dobila v nekdanji Pencovi tovarni perila v Novem mestu.[75] Podjetje je bilo septembra leta 1946 vpisano v register Industrijskih podjetij republiškega pomena na ozemlju LRS.[76] Pri tem je

70 Ustni vir: Jože Trpin, september 2024. Zapis hrani avtor.

71 Ustni vir: Jože Trpin, september 2024. Zapis hrani avtor.

72 TIN – Tovarna igrač Novo mesto.

73 SI_ZAL_LJU/465/80-179/PO127. Oskar Steinbach je bil rojen leta 1914 v Šoštanju, kjer je končal osnovno in meščansko šolo. Pri očetu se je izučil finomehanične obrti. V letih 1931–1933 je obiskoval tehnično šolo v Mödlingu pri Dunaju. Vojaški rok je opravljal pri letalstvu v Beli Cerkvi. Kasneje je kot volonter delal v tovarni letalskih motorjev v Rakovici. Nato je odšel na praktično usposabljanje v Citröen in Renault v Francijo in k Fiatu v Italijo ter k Škodi in Aeroka na Češkoslovaško. Do začetka druge svetovne vojne je vodil očetovo delavnico v Šoštanju. Junija 1941 je odšel v Berlin, kjer je 20 mesecev delal v tovarni BMW. Od januarja 1943 je delal v tovarni Flugmotorenwerke Mödling, kasneje še v strojni tovarni Karl Schutze na Dunaju. Septembra 1944 je odšel v partizane kot propagandist Tomšičeve brigade. Nemci so ga zajeli in v Mariboru je bil obsojen na smrt, vendar se je po bombardiranju kaznilnice rešil in vrnil v partizane. Po vojni je bil tehnični referent pri komandi mesta Šoštanj.

74 Novoles, *Enciklopedija Slovenije* 8, str. 32–33.

75 Križ, *Nazaj v otroški raj*, str. 15.

76 Ljudska pravica. *Ukaz prezidija SNOS-a o določitvi gospodarskih podjetij republiškega značaja v Sloveniji*, 11. september 1946, št. 214, str. 4; Križ, Nazaj v otroški raj, str. 15; Novoles, *Enciklopedija Slovenije* 8, str. 32–33; Prinčič, »Nacionalizacija industrijskih in rudarskih podjetij v Sloveniji v letu 1946«, str. 177; *Glas zaveznikov*. Iz Slovenije, 12. september 1946, l. 2, št. 384, str. 2.

zanimivo, da je bila uprava podjetja še vedno v Šoštanju. V Slovenskem poročevalcu iz avgusta 1947 namreč najdemo oglas za delovno mesto strojepiske v Tovarni igrač Novo mesto s pripisom: *»Prijavo poslati na upravo TIN v Šoštanj.«*[77]

Oglas (Dolenjski list. 11. september 1952, št. 52, str. 12)

Razen nekaj novic iz časopisja podatkov v arhivskem gradivu o ustanovitvi in delovanju TIN ni.[78] A vendar v *Delavski enotnosti* novembra 1948 najdemo poročilo o slabem stanju podjetja, v katerem je zapisovalec navedel, da je slednje posledica slabega vodenja, načrtovanja in izpolnjevanja načrtov. Polletni plan proizvodnje je bil izpolnjen le 40-odstotno in mesečni plan za januar le 24-odstotno.[79] Glede na oglas za šoferja - mehanika v *Slovenskem poročevalcu* je bila uprava podjetja TIN marca 1948 prestavljena v Novo mesto.[80] Slabo stanje v podjetju je leta 1948 privedlo do zamenjave direktorja in glede na zapis je proizvodnja po reorganizaciji potekala

77 *Slovenski poročevalec*. Oglas, 27. avgusta 1947, l. 8, št. 201, str. 6.

78 SI_ZAL_NME/0025, Okrajni ljudski odbor Novo mesto, 1.–3. akcesija, TE 83: tovarna igrač TIN; SI_ZAL_NME/0269, Novoles, lesna industrija Straža.

79 *Delavska enotnost*. Tovarna za veselje naših najmlajših, 6. november 1948, št. 45, str. 3; *Slovenski poročevalec*. Oglas, 7. november 1947, l. 8, št. 261, str. 12; *Ljudska pravica*. Oglas, 4. september 1947, l. 8, št. 208, str. 8.

80 *Slovenski poročevalec*. Mali oglasi, 9. marec 1948, l. 9, št. 58, str. 8.

Pogled na Novo mesto, v ospredju tovarna igrač.

TIN čestita ob 1. maju 1950. (Dolenjski list. 11. maja 1950, l. 1., št. 12, str. 12)

po zastavljenih načrtih.[81] V naslednjih mesecih je mogoče opaziti v časopisju več oglasov, med njimi tudi oglas za več delovnih mest: administrativnih moči, strugarjev, mizarjev, železostrugarja, več nekvalificiranih delavcev ter odkup večjih količin jelševega in lipovega lesa. Bodočim zaposlenim

81 *Delavska enotnost*. Tovarna za veselje naših najmlajših, 6. november 1948, št. 45, str. 3; *Slovenski poročevalec*. Oglas, 7. november 1947, l. 8, št. 261, str. 12; *Ljudska pravica*. Oglas, 4. september 1947, l. 8, št. 208, str. 8.

so bila ponujena samska stanovanja in »zastonj« hrana.[82] Tovarna igrač, ki je zaposlovala 75 % žensk, je izdelovala lesene vozičke za lutke, opremo za sobe, avtomobile, traktorje s plugom, vozove s konjički, lesene tovornjake, skiroje itn.[83]

V Tovarni igrač Novo mesto so igrače izdelovali do leta 1952, ko so proizvodnjo preusmerili v izdelavo lesne galanterije.[84] Kasneje je prišlo do razvoja in proizvodnje novih zahtevnih pohištvenih programov[85] in zbliževanja z lesnoindustrijskim podjetjem LIP Straža v Novem mestu, ki je nastalo leta 1947.[86] Leta 1954 je nastalo novo podjetje Novoles z združitvijo Tovarne lesnih izdelkov (nekdanje Tovarne igrač) in Lesno industrijskega podjetja Novo mesto (LIP). Do združitve je prišlo na osnovi sklepa delavskih svetov Lesno industrijskega podjetja Novo mesto in Tovarne igrač Novo mesto z dne 28. junija 1954 ter odločbe OLO Novo mesto 15. junija 1954.[87] Zanimivo je, da se je ime tovarne igrač ohranilo dlje, kot je ta delovala, saj so tovarno in njene izdelke omenjali še leta po ukinitvi.[88]

Šoštanjska industrija konfekcije, gumbov in galanterije Šoštanj – ŠIK

Zaradi vsesplošnega pomanjkanja po koncu druge svetovne vojne so v Šoštanju ustanovili delovno organizacijo, ki naj

---

82 *Slovenski poročevalec*. Mali oglasi, 30. april 1948, l. 9, št. 94, str. 4; *Ljudska pravica*. Mali oglasi, 30. maj 1948, l. 9, št. 127, str. 6; *Ljudska pravica*. Mali oglasi, 14. junija 1948, l. 9, št. 140, str. 4.

83 *Delavska enotnost*. Tovarna za veselje naših najmlajših, 6. november 1948, št. 45, str. 3; *Slovenski poročevalec*. Oglas, 7. november 1947, l. 8, št. 261, str. 12; *Ljudska pravica*. Oglas, 4. september 1947, l. 8, št. 208, str. 8.

84 Križ, *Nazaj v otroški raj*, str. 15.

85 *Novoles, glasilo delovne organizacije*. Nastanek in razvoj Novolesa, 14. maj 1985, l. XXIII, str. 4.

86 SI_ZAL_NME/0269, Novoles, lesna industrija straža 1946–2011; Uradni list LRS, št. 35/1954.

87 SI_ZAL_NME/0269, Novoles, lesna industrija straža 1946–2011; Uradni list LRS, št. 35/1954.

88 Križ, *Nazaj v otroški raj*, str. 15.

bi za trg proizvajala prepotrebne tekstilne izdelke.[89] Novembra 1947 je Oskar Steinbach, pobudnik,[90] kasnejši organizator in vodja tovarne, poslal na Okraj prošnjo za organiziranje proizvodnje ostankov blaga za otroško konfekcijo z imenom Tovarna otroške konfekcije. Na Okraju so zamisel podprli in iniciatorju prepustili organizacijo proizvodnje.[91] MLO Šoštanj je 11. decembra 1947 ustanovil podjetje Tovarna otroške konfekcije s skromnimi osnovnimi sredstvi in krediti Narodne banke. Podjetje je vodil izvršni odbor MLO Šoštanj in zanj Ivan Turk.[92]

V Zgodovinskem arhivu Celje je mogoče najti tudi podatek, da je 15. novembra 1947 podjetje ustanovil Občinski ljudski odbor Šoštanj. Decembra 1947 je podjetje poslovalo z imenom Šoštanjska industrija konfekcije, gumbov in galanterije Šoštanj, skrajšano ŠIK.[93] Prvi prostori Tovarne otroške konfekcije so bili v opuščenem Woschnaggovem hlevu na današnji Cesti talcev. Začetki proizvodnje so bili zaradi pomanjkanja strojev skromni. Nekaj deset delavk je izrezovalo otroške srajčke, pleničke, krilca in drugo, medtem ko je deset delavk šivalo na svojih šivalnih strojih.[94] Direktor je poskrbel za ostanke blaga iz drugih tovarn in iz tega so delali otroške obleke. Malvina Jamnik, rojena Kojc, se spominja, da so iz ostankov blaga izdelovali tudi pižame in igrače, napolnjene z lesno volno (medvedke, klovne, punčke

89 *Celjski tednik*. Tekstilci: Zapiski o oblačilih, začetkih izdelovanja tkanin ter o razvoju tekstilne in konfekcijske industrije na Celjskem področju. 1955, str. 44–45.

90 SI_ZAC/0060/ Občina Šoštanj, AŠ 3, Seznam prebivalstva 1925-1931. Družina Steinbach izvira iz Savinjske doline. Oče Kristjan in mati Helena sta imela še sinova Vilibalda, rojenega 1912, in Oskarja, rojenega 1914. leta. Vilibald je postal zdravnik.

91 *Ljudska pravica.* Tovarna otroške konfekcije v Šoštanju – lep primer iniciative pri ustanavljanju lokalnih podjetij, 27. marec 1948, l. 9, št. 74, str. 3.

92 SI_ZAC/0610/010/00020, Registracije državnih gospodarskih podjetij Šoštanj.

93 SI_ZAC/0776, Tovarna konfekcije ŠIK, Šoštanj.

94 *Ljudska pravica.* Tovarna otroške konfekcije v Šoštanju – lep primer iniciative pri ustanavljanju lokalnih podjetij, 27. marec 1948, l. 9, št. 74, str. 3; Sore, *Velenjska kotlina včeraj in danes*, str. 30.

…), zibke iz kartona, oblečene v blago itn.[95] Otroška konfekcija za otroke od 6. do 14. leta starosti je bila takoj razprodana in proizvodnjo so razširili.[96] Marca 1948 je 66 delavk že delalo na 44 šivalnih strojih. Proizvodnja je potekala v sortirnici ostankov blaga, prikrojevalnici in šivalnici, pri čemer je bila dnevna proizvodnja 600 izdelkov. Vodja tovarne Oskar Steinbach je zaradi povpraševanja spodbudil tudi proizvodnjo gumbov iz sladkovodnih školjk ter iz posebne umetne mase in lesa, ki so jih potrebovali tudi v proizvodnji konfekcije.[97] Prvo leto delovanja podjetja je bilo uspešno in maja leta 1948 so uredili nove tovarniške prostore na današnji Cesti talcev. V nadstropju nove stavbe je bila šivalnica in v pritličnih prostorih oddelek za izdelavo gumbov. Ob otvoritvi novih prostorov so pripravili razstavo svojih izdelkov in revijo dela, to je modno revijo, ki je obiskovalcem prikazovala najnovejše tovarniške izdelke.[98] Pri tej modni reviji je sodelovala šoštanjska mladina,[99] med njimi tudi Malvina Jamnik, rojena Kojc, na sliki v mornarski obleki.[100]

Novembra 1948 je Oskar Steinbach, kot je sam zapisal, zaradi utrujenosti podal odpoved delovnega razmerja: *»Od ustanovitve sem delal noč in dan, pa sem se izčrpal. /.../ Začel sem z organizacijo tovarne gumbov in umetnega vezenja. /.../ Prevzel sem tudi upravo gospodarskih podjetij. /.../ Po drugi strani pa ne najdem nikakršnega razumevanja za ves ta trud.«*[101]

---

95 Ustni vir: Malvina Jamnik, julij 2024. Zapis hrani avtor.

96 *Ljudska pravica.* Tovarna otroške konfekcije v Šoštanju – lep primer iniciative pri ustanavljanju lokalnih podjetij, 27. marec 1948, l. 9, št. 74, str. 3.

97 *Ljudska pravica.* Tovarna otroške konfekcije v Šoštanju – lep primer iniciative pri ustanavljanju lokalnih podjetij, 27. marec 1948, l. 9,št. 74, str. 3.

98 *Ljudska pravica.* Eno najboljših lokalnih podjetij v Sloveniji je proslavilo nove delovne uspehe. Tovarna otroške konfekcije v Šoštanju se seli v novo tovarniško poslopje, 19. maja 1948, l. 9, št. 118, str. 4.

99 *Ljudska pravica*. Eno najboljših lokalnih podjetij v Sloveniji je proslavilo nove delovne uspehe. Tovarna otroške konfekcije v Šoštanju se seli v novo tovarniško poslopje 19. maja 1948, l. 9, št. 118, str. 4.

100 Ustni vir: Malvina Jamnik, julij 2024. Zapis hrani avtor.

101 SI_ZAC/0201/2676/48/MLO Šoštanj, Odpoved službe, 30. november 1948.

ŠIK, Šoštanjska industrija konfekcije, gumbov in galanterije Šoštanj (Ljudska pravica. Eno najboljših lokalnih podjetij v Sloveniji je proslavilo nove delovne uspehe. Tovarna otroške konfekcije v Šoštanju se seli v novo tovarniško poslopje, 19. maja 1948, l. 9, št. 118, str. 4)

Pristojni organ MLO Šoštanj takrat njegovega odstopa ni sprejel.[102]

Dogajanje v zvezi z vodenjem podjetij je bilo zapleteno, saj je Oskar Steinbach v življenjepisu med drugim zapisal, da je bil leta 1949 zaprt za sedem mesecev, nakar je bil po odločitvi Vrhovnega sodišča v Ljubljani izpuščen.[103] Od leta 1950 do leta 1954 je vodil zasebno finomehanično delavnico v Šoštanju do aprila leta 1954,[104] ko mu je bilo dovoljenje odvzeto zaradi »neizvrševanja obrti«.[105] V tem letu je, kot je zapisal, sodeloval tudi pri produkciji v Tovarni vžigalic v Zagrebu. Leta 1955 je živel v Ljubljani.[106] Žena Nada Steinbach je imela v prvi polovici petdesetih let šiviljsko delavnico, ki jo je zaprla, ko je družina odšla v Ljubljano.[107] Družina je v tem času, po pričevanju

102 SI_ZAC/0201/2676/48/MLO Šoštanj, Odpoved službe se ne ugodi, 30. november 1948.

103 SI_ZAL_LJU/465/80-179/PO127.

104 SI_ZAC/0201/2676/48/MLO Šoštanj, Odločba za opravljanje finomehanične obrti, 24. september 1950; SI_ZAC/0796/Obrtni registri Šoštanj I-A-18, Okrajna zbornica Šoštanj, Register članov zbornice, št. 439.

105 SI_ZAC/0201/2676/48/MLO Šoštanj, Oskar Steinbach, odvzem obrti, 21. april 1954.

106 SI_ZAL_LJU/465/80-179/PO127.

107 Ustni vir: Marinka Krajnc, september 2024. Zapis hrani avtor.

sorodnika Marjana Pernovška, zaradi političnih razlogov odšla v Nemčijo.[108]

Po evidencah registracij državnih gospodarskih podjetij je 4. februarja 1949 podjetje Okrajna tovarna otroške konfekcije in umetelnih vezenin Šoštanj posedovalo zgradbe in šivalne stroje v vrednosti 2.152.323 dinarjev in kredit v višini 1.000.000 dinarjev. Upravnik v podjetju je bila Nada Steinbach.[109] Decembra 1949 je bil upravnik Gregor Rupnik.[110] Tovarna je v tem letu zaposlovala 127 delavcev, od tega kar 95 % žensk. Od 6. maja 1952 je bil direktor v podjetju Tovarna otroške konfekcije in gumbov Emil Mertelj. Leto dni kasneje, 22. maja 1953, je s splošnim uvajanjem samoupravnega socializma postal predsednik delavskega sveta Franc Praprotnik. Podjetje je bilo od 13. julija 1953 poimenovano kot Tovarna konfekcije in gumbov.[111]

Kljub obetavnemu začetku so v Šoštanjski industriji konfekcije, gumbov in galanterije nastopile težave predvsem zaradi planske distribucije blaga, pri čemer je razvoj zaviralo tudi pomanjkanje strojev in naprav. V tem času v tovarni še niso imeli električnih šivalnih strojev, a ko je prišlo do nesreče v Tovarni konfekcije v Slovenski Bistrici, so od tam dobili kar 24 električnih šivalnih strojev. Delo v šivalnici je s tem potekalo hitreje, vendar je planska distribucija podjetje vse bolj dušila. Proizvodnja je zastajala in podjetje se je kmalu znašlo tik pred likvidacijo. Vendar so prav v tem obdobju iskali in našli rešitev v proizvodnji galalitnih gumbov, ki jih takrat na trgu skoraj ni bilo. Gumbarna je s tem postala vodilni oddelek v tovarni, ki je kljub uspehu leta 1952 še vedno beležila izgubo, pri čemer so delavci prejemali 80 % plače. Največ težav je bilo v konfekcijskem oddelku, domnevno zaradi slabega strokovnega vodenja in

108 Ustni vir: Marjan Pernovšek, september 2024. Zapis hrani avtor.

109 Knjigovodje so bili Ludvik Kenda ter Štefka Legvart in Mirko Antlej.

110 SI_ZAC/0610/010/00020, Registracije državnih gospodarskih podjetij Šoštanj. Računovodja Brunšek, knjigovodja Ludvik Kenda in nameščenec Mirko Antlej.

111 SI_ZAC/0610/010/00020, Registracije državnih gospodarskih podjetij Šoštanj.

posledično slabših izdelkov, po katerih ni bilo povpraševanja ob konkurenci še osmih tovarn konfekcije, ki so delovale v LRS. Jeseni 1953 so izdelovali moške srajce, dežne plašče in uniforme za predvojaško vzgojo. Tudi v tem letu je podjetje beležilo izgubo, zato je naslednje leto dobilo prisilno upravo.

Novo vodstvo je na oddelku konfekcije izboljšalo delovanje, namesto grobih srajc so izdelovali tudi puplinaste, kar se je izkazalo za pravo potezo. Podjetje je bilo na poti razvoja. Kljub stalnemu pomanjkanju sredstev za opremo so izdelovali dežne plašče, hlače, uniforme za predvojaško vzgojo in požeti lepe uspehe na paradah predvojaške vzgoje na Jesenicah in v Šoštanju. V gumbarni so razvoj usmerili v proizvodnjo bisernih gumbov, medtem ko so zaradi povpraševanja začeli tudi proizvodnjo gumbov iz galalita, vendar je dobava surovin iz Anglije zaradi pomanjkanja deviznih sredstev občasno zastajala. Uvajali so nove izdelke, po katerih je bilo veliko povpraševanja: okovje za omare, kljukice, pisarniški pribor, nože za papir, držala za pivnike, stojala za papir, stojala za nalivna peresa, obtežilnike itn. Ob tem so začeli proizvajati tudi elektro galanterijo in stropna držala vseh dimenzij. Prodaja srajc, hlač, delovnih oblek in galanterije se je kmalu razširila na jugoslovansko tržišče. Tovarna je s številnimi proizvodi oskrbovala trgovine v Beogradu, Zagrebu, Banja Luki, Reki, Karlovcu in v vseh večjih mestih Slovenije ter se udeleževala različnih sejmov za promocijo svojih izdelkov. Ob ustanovitvi je bilo v tovarni zaposlenih 70 delavk, leta 1954 jih je bilo že 210.[112]

Leta 1955 je bil v podjetju, ki se je imenovalo Tovarna konfekcije, gumbov in galanterije Šoštanj, vodilni Joško Umek. Podjetje je bilo registrirano za izdelavo »moških in ženskih oblek po meri, vsa v krojaško stroko spadajoča odela.«[113]

---

112 *Celjski tednik*. Tekstilci: Zapiski o oblačilih, začetkih izdelovanja tkanin ter o razvoju tekstilne in konfekcijske industrije na Celjskem področju, 1955, str. 44–45.

113 SI_ZAC/0796/Obrtni registri Šoštanj I-A-18, Okrajna zbornica Šoštanj, Register članov zbornice, št. 132.

Leta 1956 je zbor proizvajalcev celjskega okraja sprejel sklep o prisilni likvidaciji podjetja ŠIK.[114] Kolektiv podjetja že od decembra 1955, torej štiri mesece, ni prejel plače. Tovarna je v tem času zaposlovala več kot 200 zaposlenih, pretežno žensk. V njej je prišlo do prisilne poravnave, vendar sanacija podjetja ni uspela tudi zaradi težav konfekcijske industrije. Pri tem izdelki podjetja niso bili kakovostni, zaloge so se večale, ker izdelki niso šli v prodajo. Tako je po poročilu posebne komisije celotna izguba podjetja znašala 18 milijonov dinarjev. Izgledi za delovanje obrata konfekcije so bili brezupni, medtem ko je imel obrat za izdelovanje gumbov in galanterije ugodne pogoje za razvoj.[115]

Julija 1956 je poročevalec v *Velenjskem rudarju* zapisal: *»Zaradi ukinitve podjetja ŠIK se konfekcija ne bo več proizvajala, pač pa bo novo ustanovljeno podjetje Galanterija proizvajalo gumbe ter razno pohištveno in okrasno okovje iz raznih umetnih plastičnih mas.«*[116]

V naslednjih letih je tovarna delovala z imenom Galanterija Šoštanj, Polipeks Šoštanj in kasneje Galip Šoštanj. Ob gospodarski rasti Vzhodnega dela Šaleške doline je bila tovarna z imenom Veplas preseljena v nove prostore v bližnje Velenje.[117]

V letih 1957/58 so se možnosti zaposlitve ženske delovne sile izboljšale z vzpostavitvijo celjske podružnice tovarne Toper v Šoštanju. S tem so bili vzpostavljeni ugodni pogoji, ki so jih želeli tudi v drugih okoljih Šaleške doline.[118]

---

114 SI_ZAC/0776, Tovarna konfekcije ŠIK Šoštanj.

115 *Slovenski poročevalec*. Ob prisilni likvidaciji šoštanjske industrije konfekcije, 21. marec 1956, l. 17, št. 68, str. 8.

116 *Velenjski rudar.* Industrija, 1. julij 1956, l. 4, št. 7, str. 5; *Uradni vestnik okraja Celje*: Industrija, 22. september 1956, l. 2, št. 10, str. 9.

117 Ustni vir: Vlado Kojc, februar 2015. Zapis hrani avtor.

118 *Velenjski rudar.* Industrija, 1. julij 1956, l. 4, št. 7, str. 5; *Uradni vestnik okraja Celje.* Industrija, 22. september 1956, l. 2, št. 10, str. 9.

ŠIK, Šoštanjska industrija konfekcije, gumbov in galanterije Šoštanj (zasebni arhiv Malvine Jamnik).

ŠIK, Šoštanjska industrija konfekcije, gumbov in galanterije Šoštanj (zasebni arhiv Malvine Jamnik).

Zaključek

Konec druge svetovne vojne je Slovencem prinesel korenite spremembe. Leta 1945 se je na Slovenskem končalo obdobje klasičnega, tržno usmerjenega podjetništva. Komunistična oblast je uzakonila državna gospodarska podjetja, katerih proizvajalna sredstva so bila popolnoma v lasti države. Namen oblasti je bil ustvariti večja industrijska podjetja, ki so v veliki meri nastala s podržavljanjem premoženja, to je z zaplembo premoženja in nacionalizacijo. Po koncu vojne so tudi obrtnikom odvzeli večino premoženja, ki je tako prešlo v državno last. Ob tem niso izgubili dela le nekdanji lastniki, ampak tudi zaposleni v teh obrtnih delavnicah. Tipičen primer takšnega podjetja, ki je bilo nacionalizirano aprila 1948, čeprav je bilo dejansko obrtna delavnica in ne industrijsko podjetje, je bila tudi obrtna delavnica Milana Horvata iz Šoštanja.

Večino obratov je prevzela Obnovitvena zadruga Šoštanj; od leta 1946 so nastajala krajevna podjetja pod KLO Šoštanj ali OLO Šoštanj. Nastalo je veliko okrajnih in občinskih obratov, med njimi: Invalidsko podjetje Šaleška lesna galanterija, Šoštanj; Tovarna igrač Oskar Steinbach iz Šoštanja; Tovarna igrač Novo mesto, skrajšano TIN; Tovarna otroške konfekcije Šoštanj; Šoštanjska industrija konfekcije, gumbov in galanterije Šoštanj, skrajšano ŠIK, itn. Velika večina novoustanovljenih podjetij je nastala na materialni osnovi zaplenjenih ali nacionaliziranih obrtnih obratov in delavstva. V naslednjih letih so nekatera med njimi prenehala delovati, spet druga so prevzela nova poimenovanja.

Viri in literatura

Literatura:

- Hudales, Jože; Kljajič, Damjan in Ravnikar, Tone. *Šaleška dolina v XIX. in XX. stoletju,* tipkopis. Titovo Velenje: KC Ivan Napotnik–Muzej, 1990.
- Kljajič, Damijan. »Velenje po letu 1945.« V: *Velenje*, *Razprave o zgodovini mesta in okolice*. Velenje: Mestna občina, 1999.
- Križ, Ivica. *Nazaj v otroški raj – Otroške igre in igrače na Dolenjskem: katalog etnološke razstave*. Novo mesto: Dolenjski muzej, 2002.
- Lorenčič, Aleksander in Prinčič, Jože. »Slovenska industrija od nastanka do danes.« Razpoznavanja 38. Ljubljana: INZ, 2018.
- Novoles, *Enciklopedija Slovenije* 8, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984.
- *Podrobni seznam industrije, trgovine in obrti v Dravski banovini Jugoslavija*. Domžale–Ljubljana: Uredništvo Adresarja in drugih strokovnih knjig za Dravsko banovino, I. Trelc, 1933.
- Prinčič, Jože. »Nacionalizacija industrijskih in rudarskih podjetij v Sloveniji v letu 1946.« V: *Prispevki za novejšo zgodovino,* 1991, l. XXXI.
- *Seznam industrijskih in večjih obrtnih podjetij v okraju Zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani*. Ljubljana: Zbornica za trgovino, obrt in industrijo, 1925.
- Sore, Anton. *Velenjska kotlina včeraj in danes*. Celje: OLO Šoštanj, 1963.
- Uradni list FLRJ 70/47-511.
- Uradni list LRS, št. 18. – 2/8. IV, 1948.
- Uradni list LRS, št. 35/1954.
- Vrbič, Vlado. *Sto Zaleščanskih portretov*. Velenje: Naš čas, 2016.

Arhivski viri:

- Zgodovinski arhiv Celje
- SI_ZAC/0060/ Občina Šoštanj, AŠ 3, Seznam prebivalstva 1925–1931.
- SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/1334, Temeljnica za knjiženje o priliki nacionalizacije dobro imetja tov. Horvat Milana Šoštanj, 28. april 1948.
- SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/1334/1-48, Odločba o ustanovitvi Invalidskega podjetja.
- SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/1334/1-48, Vknjižba lastninske pravice na nacionaliziranem premoženju, 11. maj 1953.
- SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/50/7-53, OLO Šoštanj, 13. oktobra 1953, Obvestilo, 16. oktobra 1953.
- SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/53, Odločba 21. september 1948.
- SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/53, Prošnja za vrnitev strojev, 20. januar 1953.
- SI_ZAC/0105/OLO Šoštanj, AŠ 91, 911/53, Zapisnik, 18. maj 1948.
- SI_ZAC/0201/2676/48/MLO Šoštanj, Odločba za opravljanje fino-mehanične obrti, 24. september 1950; SI_ZAC/0796/Obrtni registri Šoštanj I-A-18, Okrajna zbornica Šoštanj, Register članov zbornice, št. 439.
- SI_ZAC/0201/2676/48/MLO Šoštanj, Odpoved službe se ne ugodi, 30. november 1948.
- SI_ZAC/0201/2676/48/MLO Šoštanj, Oskar Steinbach, odvzem obrti, 21. april 1954.
- SI_ZAC/0610/007/002/004/00008/ Okrajno mizarstvo Šoštanj.
- SI_ZAC/0610/010/00020, Registracije državnih gospodarskih podjetij Šoštanj.
- SI_ZAC/0776, Tovarna konfekcije ŠIK Šoštanj.
- SI_ZAC/0796/Obrtni registri Šoštanj I-A-18, Okrajna zbornica Šoštanj, Register članov zbornice, št. 132.

- Zgodovinski arhiv Ljubljana:
- SI_ZAL_LJU/465/80-179/PO127.
- SI_ZAL_NME/0025, Okrajni ljudski odbor Novo mesto, 1.-3. akcesija, TE 83: tovarna igrač TIN.
- SI_ZAL_NME/0269, Novoles, lesna industrija straža 1946–2011.
- Muzej usnjarstva na Slovenskem:
- MUS, Šaleška lesna galanterija Šoštanj.
- MUS, Fond družine Kojc.
- MUS, Fond družine Turk.
- Muzej Velenje (MV), Delovna knjižica Miloša Volka.
- Zasebni arhiv Malvine Jamnik, Kamnik.
- Zasebni arhiv Marjana Pernovška, Köln.
- Zasebni arhiv Vlada Vrbiča, Velenje.

Časopisje:

- *Celjski tednik*, *Celjski zbornik*, *Delavska enotnost*, *Dolenjski list***,** *Glas zaveznikov*, *Jutro*, *Ljudska pravica*, *Naš čas*, *Novoles, glasilo delovne organizacije*, *Obrtni vestnik, Slovenec*, *Slovenski narod*, *Slovenski poročevalec, Svobodna Slovenija*, *Tabor*, *Velenjski rudar, Uradni vestnik okraja Celje*.

Ustni viri:

- Ustni vir: Mojca Čebul, september 2024.
- Ustni vir: Malvina Jamnik, julij 2024.
- Ustni vir: Marinka Krajnc, september 2024.
- Ustni vir: Vlado Kojc, februar 2015.
- Ustni vir: Marjan Pernovšek, september 2024.
- Ustni vir: Jože Trpin, september 2024.
- Ustni vir: Ivan Zaveršnik, september 2024.

POVZETEK

OD LESENE IGRAČE DO ŠOŠTANJSKE INDUSTRIJE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

V prispevku je predstavljena obrtna delavnica Umetnostno lesna obrt in žgano slikarstvo Milan Horvat, ki je v Šoštanju delovala že pred drugo svetovno vojno. V valu nacionalizacij po drugi svetovni vojni je bila med drugimi nacionalizirana tudi omenjena delavnica, ki pa je predstavljala osnovo delovanja novoustanovljenemu podjetju Invalidsko podjetje Šaleška lesna galanterija Šoštanj. V tem času so bile ustanovljene Tovarna igrač Oskar Steinbach iz Šoštanja; Tovarna igrač Novo mesto, skrajšano TIN; Tovarna otroške konfekcije Šoštanj; Šoštanjska industrija konfekcije, gumbov in galanterije Šoštanj, skrajšano ŠIK, in druge.